

Práce s rodinou v rámci resocializačního působení u delikventní mládeže

Work with the family in the context of the resocialization action for delinquent youth

Jana FIRSTOVÁ¹

¹ Vysoká škola finanční a správní v Praze.

The manuscript was received 15. 03. 2017 and was accepted after revision for publication on 10. 06. 2017.

Abstrakt:

Příspěvek ve stručnosti pojednává o složitosti a proměnách procesu resocializačního působení v případech delikventního jednání dítěte a prezentuje dílčí výstupy výzkumného šetření zaměřeného na roli rodičů v procesu resocializace mladých delikventů. Jeho obsah představuje dílčí výstupy z výzkumného šetření realizovaného v letech 2011-2015 katedrou kriminologie Policejní akademie ČR v Praze pod označením DVÚ 3/4.[1] Zdůrazněna je potřeba interdisciplinární spolupráce kompetentních subjektů v zájmu úspěšné resocializační práce ve prospěch delikventní mládeže. Poukázáno je především na absenci systémového přístupu, který by zaměřoval pozornost nejen na intervenci ve vztahu k delikventnímu dítěti, ale k celému rodinnému systému.

Klíčová slova: *dítě, delikvence, kriminalita, rodina, resocializace, sanace, sociální práce*

Abstract:

The paper briefly discusses the complexity and transformation of the process of resocialization in child offenders and presents partial outputs of a research survey on the role of parents in the process of resocialization of young offenders. Its contents represent partial outputs from a research carried out in 2011-2015 by the Department of Criminology of the Police Academy in the Czech Republic under the name DVÚ 3/4. Emphasis is placed on the need for interdisciplinary cooperation between competent bodies in the interest of successful re-socialization work for the benefit of delinquent youth. It is pointed out above all to the absence of a system approach that would focus attention not only on intervention in relation to the delinquent child but on the whole family system.

Keywords: *child, delinquency, crime, family, resocialization, rehabilitation, social work*

1. Introduction

Rodina jako základní jednotka lidského společenství, fungující jako primární společenská skupina osob spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové nesou zodpovědnost za péči a výchovu svých dětí [2] je definována především z hlediska jejich funkcí, rolí a postavení ve společnosti řadou odborníků z různých úhlů pohledu. Společnými rysy většiny definic je však její pojetí ve smyslu prioritní, dominantní role v rámci struktury společnosti, skýtající jejím členům (především pak dětem) unikátní, pokud možno bezpečné, stabilní prostředí ve prospěch jejich zdravého vývoje. [3,4,5] Rodinné prostředí, jakožto prioritní životní prostředí jedince, sehrává nejdůležitější úlohu v procesu socializace [6] výrazným způsobem formuje osobnost každého z nás. Rodina jako základní mikroprostředí [7] nám zprostředkovává v rámci sociálního učení hodnotové vzory a vzorce chování, které bezesporu následně usnadňují sociální interakci a navazování pozitivních sociálních vztahů.

Výchova a socializace dítěte je ovlivňována v rámci rodinné struktury řadou významných aspektů. Procházka poukazuje v této souvislosti především na aspekty vztahové dotýkající se struktury rodiny, kvality interakce mezi jednotlivými členy rodiny a mezi rodinou a širším sociálním okolím, výchovného stylu v rodině apod. Důležitou roli sehrávají též aspekty materiální (vybavení rodinného prostředí...) a momenty sociálně kulturní (úroveň dosaženého vzdělání u jednotlivých členů rodiny, vnímání vzdělání jako hodnoty, aspekt zaměstnanosti...). Jedná se o faktory, které významným způsobem ovlivňují u jedince, především pak dítěte, jeho hodnotový systém, postoje, názory, modelují jeho vzorce chování. [8]

Rodina prochází v posledních desetiletích výraznými změnami. Dochází k poklesu sňatečnosti, porodnosti, narůstá podíl dětí narozených mimo manželské svazky, rozvodovost rapidně stoupá. Společnost je prioritně orientována na ekonomickou prosperitu. Ceněno je to, co přináší zisky. Jedinec je silně orientován na úspěch, moc. Rodina se v tomto ohledu často stává „brzdou“, jež stojí v cestě individuálnímu úspěchu, sebeprosazení se. Rodinný svazek je chápán jako prostředí, které omezuje jedince v jeho „rozletu“ v jeho individualitě, čímž se stabilita rodinného prostředí v mnoha ohledech silně narušuje. Objevují se nové formy partnerských svazků, ze kterých se v případě potřeby snáze vystupuje. Narůstá také počet osob žijících tzv. singles, tj. jedinců žijících sami. Přechnou formou se stávají tzv. LATs (Living apart together). Jedná se o osoby, které lze v češtině označit jako „partnery na půli cesty“. Nežijí se svými protějšky v jedné domácnosti, spolu jsou jen někdy a jen pro určité cíle. [9]

Rodina jako výchovná instituce skýtá dětem široký potenciál ve směru nabývání rozličných zkušeností, vzorců chování, stává se zdrojem hodnotových systémů, jež následně ovlivňují v mnohém chování dítěte. V praxi však nastávají též případy, kdy se rodina stává sama sobě zátěží. V takovém prostředí dochází často ke vzniku a následnému rozvoji sociálně patologických jevů. Z hlediska orientační rodiny poukazují Fisher a Škoda na tyto aspekty:

- problematika dysfunkčních a afunkčních rodin, zejména ve spojení s psychickou deprivací, subdeprivací,
- problém anomálních osobností rodičů, kteří se sami často dopouštějí asociálního či antisociálního chování,
- aspekt úplných, neúplných, doplněných, náhradních rodin, ústavní výchovy,

- syndrom CAN – syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte.

V souhrnu autor hovoří o poruchách rodičovské role. [10] V takových případech je na místě zásah „zvenčí“, aplikace postupů podporujících fungování rodiny, pro které se u nás v sociální práci již ustálil výraz „Sanace rodiny“. Sanaci rodiny poměrně široce definoval Matoušek (2003) jako „*postupy podporující fungování rodiny, které jsou opakem postupů vyčleňujících některého člena rodiny kvůli tomu, že někoho ohrožuje, příp. kvůli tomu, že je sám někým z rodiny ohrožen. ... Práce s rodinou může mít formu podpory od zaškoleného dobrovolníka, terapie poskytované profesionálem celé rodině nebo někomu z rodiny v domácím či jiném prostředí, služby poskytované rodinám (např. docházka dětí do specializovaných center, přípravné vzdělávání dětí před vstupem do školy ...)*.“ V případě aplikace postupů v rámci sanace rodiny jde o podporu dítěte prostřednictvím pomoci jeho rodině s cílem předcházení, zmírnění či eliminace příčin ohrožení dítěte právě za současné podpory a pomoci rodičům a dětem v zájmu zachování rodiny jako celku. Zároveň je třeba klást důraz na udržení kvalitativních změn uvnitř rodinného prostředí po návratu dítěte ze zařízení institucionální péče (dětské domovy, výchovné ústavy, ale i výkon trestu odnětí svobody). [11]

Sanaci rodiny jako formu sociální práce lze aplikovat v mnoha případech, kdy je jakýmkoli způsobem ohroženo „zdravé“ fungování rodiny. Jedná se o případy, kdy je identifikována zatíženost na straně samotných rodičů, např. rodiče byli sami v dětství vystaveni zanedbávání, absentují u nich rodičovské, výchovné kompetence, je zde nezbytně nutná sociální péče a podpora zvenčí. Dále v případech ohrožených dětí v rodinách s přítomností prvku zdravotního, psychického a sociálního rizika, kdy ani za trvání sociální práce nedojde ke zlepšení (zpravidla do tří měsíců). Samostatnou kapitolou jsou pak případy dětí umístěných v zařízeních institucionální péče, případně v pěstounské péči. Cílem sociální práce v takovýchto případech je vytvoření kvalitního, bezpečného a smysluplného kontaktu dítěte s rodinou a příprava jeho návratu pokud možno domů. Následně pak udržení kvalitativních změn v rodině v případě návratu dítěte zpět do domácího prostředí.

Sanace rodiny vždy vyžaduje otevřenou, vstřícnou komunikaci mezi všemi jejími aktéry dotýkající se jak formálních, tak obsahových stránek rodiny. Formální stránka rodiny zasahuje především sociální a praktické zázemí rodiny /sociální dávky, zaměstnanost, školní docházka, finanční situace rodiny, bytové podmínky.../. Vztahu mezi rodiči a dětmi se dotýká tzv. obsahová stránka rodičovství zasahující též schopnost pochopení a náhledu na nastalou situaci a případné změny /vztahy k jednotlivým dětem v rodině, porozumění potřebám, harmonogram dne, role jednotlivých členů v rámci rodinné struktury, výchovný styl uplatňovaný v rodině, možnosti změn a zapojení do nich jednotlivých členů rodiny. [11] V mnoha případech se objevují tendence zaměřit pozornost pouze na řešení formálních stránek rodiny, přičemž právě obsahová rovina je v mnohém podstatnější, avšak bez zabezpečení formálních aspektů též značně komplikovaná. Proto je nutné v rámci sociální práce s rodinou neopomíjet ani jednu z výše uvedených rovin.

Do skupiny rodin, v rámci kterých je na místě sociální práce – sanace rodiny, jistě patří rodiny s dítětem, u kterého došlo k rozvoji asociálního příp. až antisociálního chování, které může v těch nejzávažnějších případech v praxi nabývat podob chování kriminálního. Právě děti, v jejichž anamnéze bylo zaznamenáno

delikventní /kriminální/ chování byly předmětem výzkumného šetření realizovaného v letech 2011 - 2015 katedrou kriminologie Policejní akademie ČR v Praze pod označením DVÚ 3/4 „Systémová analýza rizik sociální reintegrace osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody (ochranné výchovy, ochranného léčení) – příspěvek k prevenci recidivy /potažmo k bezpečnosti regionů/“.

Cílem prezentovaného výzkumného šetření byla analýza četnosti výskytu rizikových faktorů kriminality mládeže, mezi které bez pochyby patří negativní faktory působící právě uvnitř rodinného prostředí. Analýza faktorů, jež jsou čitelné ze spisové dokumentace kompetentních orgánů, byla realizována u dětí, které jsou v evidenci orgánů sociálně právní ochrany dětí a u nichž bylo detekováno rizikového chování ve směru rozvoje jejich kriminální dráhy.

S ohledem na charakter předmětu vymezeného problému se stala ústřední technikou v prezentované části empirického zkoumání analýza spisové dokumentace (zachycují relevantní údaje dotýkající se rodinné a osobní anamnézy respondentů). Rozhodující role této výzkumné techniky byla dána praktickou nemožností sledované otázky jiným způsobem dostatečně zjistit.

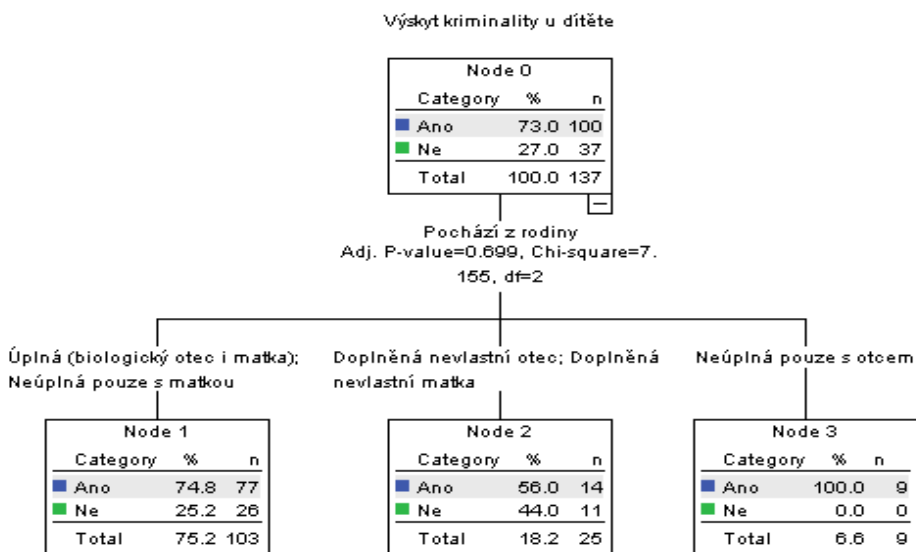
Technika sběru dat zabezpečila nutnou anonymitu a tím i vyšší výpovědní hodnotu dat. Jako další pomocné výzkumné techniky byly využity především studium a analýza dostupných teoretických poznatků z odborné literatury domácí i zahraniční provenience a volné rozhovory s pracovníky na úseku sociálně právní ochrany dětí zejména se sociálními kurátory, speciálními pedagogy a vychovateli výchovných zařízení. Rozhovory a analýzy dostupných literárních zdrojů sloužily k objektivizaci a rozšíření poznatků získaných dotazníkovým šetřením a analýzou spisové dokumentace.

Ke zpracování dat byly využity adekvátní matematicko-statistické procedury. V rámci analýzy dat byla hlavní pozornost zaměřena na hledání vztahů mezi relevantními proměnnými. S ohledem na charakter analyzovaných proměnných, které jsou kategoriální povahy (nominální a ordinární), byla použita procedura rozhodovacích stromů a z nich klasifikačních stromů. Jejich jádrem je v podstatě analýza neboli využití testu nezávislosti chí- kvadrát. V rámci klasifikačních stromů byl využit algoritmus CHAID. Pro analýzu vztahů byl vytyčen základní metodologický předpoklad analýzy vztahů spočívající ve vymezení věcně významného rozdílu mezi analyzovanými proměnnými. Za minimální rozdíl porovnávaných řádkových četností adekvátních uzlů klasifikačních stromů byl stanoven rozdíl na úrovni 10% rozdílu mezi relevantními proměnnými. Statistická významnost u použitého algoritmu CHAID (základ je test nezávislosti) sloužila pouze ke zjištění dostatečnosti rozsahu výběrového souboru, nikoli k zobecňování závěrů na základní soubor. Pro analýzu byla využita statistická sestava SPSS, konkrétně jeho modul - rozhodovací stromy.

Předmětem analýzy spisové dokumentace byly děti ve věku do 18 let evidované orgány sociálně právní ochrany, u nichž bylo v průběhu posledního roku detekováno ze strany kompetentních orgánů rizikové chování ve směru rozvoje jejich další kriminální dráhy. Rozsah výzkumného šetření byl stanoven s ohledem na výběr respondentů na základě dostupnosti. Celkově bylo anamnesticky podchyceno 137 respondentů. Poznatky pro analýzu rizikových faktorů byly čerpány ze zpráv orgánů sociálně právní ochrany dětí a ze spisové dokumentace vedené v rámci zařízení pro

výkon ústavní a ochranné výchovy. Poznatky z těchto dokumentů byly nejprve přeneseny do předem připravených záznamových listů, ve kterých bylo sledováno 34 zjištěných dílčích hledisek. Záznamové listy obsahovaly základní údaje o respondentech, jejich rodinách, delikventní činnosti a o doposud realizované intervenci ze strany kompetentních subjektů.

S ohledem na prezentované téma sociální práce s rodinou – sanace/podpora rodiny mají zásadnější význam některá data vyplývající z naší realizovaného výzkumu. Pokud se budeme zabývat delikventním dítětem, bude nás jistě zajímat právě rodinné prostředí, ze kterého dítě pochází. Z analýzy spisové dokumentace je poměrně dobře čitelná struktura rodiny a její proměny (rozvodovost, počet sourozenců apod.). Co se týče samotné funkčnosti, je to již otázka poněkud složitější a prostou analýzou spisů téměř neuchopitelná. Zaměřili jsme se tedy v rámci našeho výzkumného šetření prioritně na strukturu rodiny jako takové. Vycházejíc z premisy odvozené především z „předsudků“ a dřívějších poznatků výzkumných aktivit zaměřených na delikvenci mládeže směřujících k rizikovosti neúplných rodin jsme si stanovili výzkumný předpoklad **„Děti, které páchají kriminalitu, pocházejí častěji z neúplných rodin“**. Z výsledků výzkumného šetření je však patrné, že respondenti vyrůstající v úplné rodině (v tomto případě jde o biologickou matku i otce) se dopouštějí kriminality v 74,4% (32 dětí ze 43), děti-respondenti žijící pouze s matkou v 75% (45 dětí z 60), v rodině doplněné o nevlastního otce se jedná o 60,9% dětí s evidovanou kriminalitou (14 dětí z 23). Jako nejrizikovější se v tomto ohledu jeví neúplná rodina, ve které je z rodičů pouze otec. Zde byl identifikován 100% výskyt kriminality u respondentů (pouze 9 respondentů). Na tomto místě je však nutné poukázat na nedostatečný rozsah výběrového souboru. Ale v jistém ohledu toto zjištění může vzbuzovat pozornost. Mám zde na mysli absenci matky jako důležitého faktoru z hlediska rozvoje kriminální dráhy dítěte.

Obr. 1 Klasifikační strom - struktura rodinného prostředí dítěte s evidovanou kriminalitou (Výstup z programu)

Zdroj: Vlastní výzkum autorky.

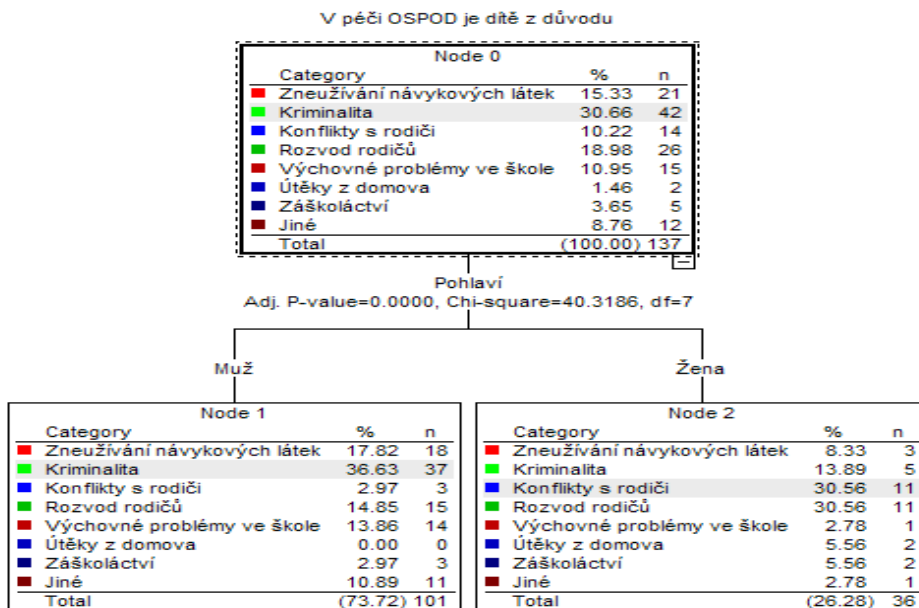
Z výsledků je však patrné, že je třeba zaměřit svoji pozornost v rámci efektivní sociální práce, zvláště pak u pachatelů z řad mládeže, na všechny aspekty rodinného prostředí bez ohledu na podobu její struktury. Nepovažují v tomto ohledu za zásadní, zda se jedná o jedince pocházejícího z rodiny úplné, neúplné či doplněné. Je třeba stavět na stávajících strukturách a poznání maximálního množství funkčních vztahů, které mohou být přínosem v rámci reedukace jedince s cílem jeho úspěšného začlenění zpět nejen do funkčních sociálních vazeb uvnitř rodinného prostředí, ale též v rámci společnosti. Práce s rodinou od okamžiku identifikace problému u jedince je zásadním, v řadě případů též klíčovým aspektem úspěšné sociální práce – sanace rodiny.

Výsledky uvedené v klasifikačním stromu nás opravňují s ohledem na velikost věcně významných rozdílů zamítnout námi vytyčený výzkumný předpoklad. Současně je však třeba upozornit na skutečnost, že byl indikován nedostatečný rozsah výběrového souboru.

Dalším významným aspektem, který byl v rámci prezentovaného výzkumného šetření sledován, byl důvod evidence dítěte ze strany orgánů sociálně právní ochrany dětí. Vytyčili jsme si výzkumný předpoklad vztahující se k delikventní mládeži, u které byla již v minulosti evidována ze strany orgánů činných v trestním řízení trestná činnost (kriminalita v legálním pojetí). Výzkumný předpoklad reflektoval stávající fenomenologii kriminality obecně, stojící na struktuře z hlediska pohlaví pachatelů. V této souvislosti hovoříme o mužské kriminalitě, kriminalitu páchanou pachateli z řad mládeže nevyjímaje. Výzkumný předpoklad zněl: „Chlapci se dostávají do péče orgánů sociálně právní ochrany dětí, či jsou umístěny v institucionální péči (výchovné ústavy, diagnostické ústavy) z důvodu výskytu kriminality častěji než dívky“.

Z prezentovaného výzkumného šetření vyplývá, že obecně (bez ohledu na pohlaví) důvodem, pro který se respondenti dostali do péče OSPOD, byla právě nejčastěji kriminalita a to u 42 dětí (30,66%). Druhým nejčetnějším důvodem byl rozvod rodičů u 26 dětí (18,98%), dále zneužívání návykových látek 21 dětí (15,33%) a poměrně častým důvodem též byly výchovné problémy ve škole 15 dětí (10,95) a konflikty s rodiči 14 dětí (10,22%) viz obr. 2.

Podíváme-li se však na důvody intervence OSPOD z hlediska pohlaví respondentů, ukazuje se, že vezmeme-li v potaz kriminalitu dětí, tak ta se stává důvodem, pro který se respondent dostal do péče OSPOD, častěji právě u chlapců, a to v 36,63 % (37 chlapců), zatímco u dívek je kriminalita jako důvod uvedena pouze v pěti případech tj. v 13,89%. Věcně významný rozdíl tak byl identifikován na úrovni 22,74%.

Obr. 2 Klasifikační strom - důvody, pro které se dítě dostalo do péče OSPOD (Výstup z programu)

Zdroj: Vlastní výzkum autorky.

Podíváme-li se na výsledky znázorněné v klasifikačním stromu, viz obr. 2, jsou pro nás neméně zajímavé též ostatní důvody, které byly uváděny jako určující pro evidenci a následnou intervenci u dítěte ze strany OSPOD. U dívek byly jako nejčastější důvod identifikovány konflikty s rodiči 11 dívek (30,56%) a rozvod rodičů 11 dívek (30,56%). Méně častým důvodem bylo oproti chlapcům uváděno zneužívání návykových látek (8,33% dívek, 17,82% chlapců) či výchovné problémy ve škole (2,78% dívek, 13,86 chlapců). Z výše uvedeného je patrné, že intervence ze strany kompetentních orgánů, ať už jde o OSPOD či jiné subjekty sociální práce by měla mít poněkud odlišný charakter u mužské a jiný u ženské části delikventní dětské populace. Nesporně se však bude jednat vždy o zásah do rodinného prostředí při identifikaci specifických problémů a potřeb jednotlivých rodin, jejich členů vyžadující citlivý individuální přístup.

Pro efektivní sociální práci s rodinou je nezbytně nutný zájem a spolupráce ze strany samotné rodiny. Rodiče, jako osoby zodpovědné za výchovu svých dětí sehrávají v tomto aspektu klíčovou roli. Spolupráce rodičů s intervenujícími orgány je nezbytně nutná v zájmu efektivního působení na dítě ve směru jeho dalšího prosociálního vývoje. Tato spolupráce v praxi může nabývat s ohledem na druh a intenzitu realizované intervence rozličných podob. V praxi narážíme na případy rodičů s opravdovým zájmem o věc, jež vyvíjejí maximální úsilí v zájmu řádného vývoje dítěte. Lze registrovat též tzv. účelové chování ze strany rodičů takřkajíc na oko spolupracujících většinou proto, aby sami neměli další problémy. Bohužel zaznamenáváme též případy, kdy zájem rodičů je směřován absolutně jiným směrem než k dítěti samotnému a dítě nechávají tzv. na pospas osudu. Zabývali jsme se tedy též otázkou spolupráce rodičů dětí dopouštějících se kriminálních aktivit. Vytyčili

jsme si výzkumný předpoklad: **Rodiče dětí s evidovanou recidivou kriminality spolupracují s kompetentními orgány méně než rodiče dětí „prvopachatelů“.**

V rámci výzkumného šetření se ukázalo, že spolupráce obou rodičů dítěte se objevuje u recidivujících respondentů v podstatně menší míře (28,6%) než u respondentů „prvopachatelů“ (71,4%). Pokud aktivně spolupracuje matka respondentů, tak je to téměř shodně jak u recidivujících dětí (52,5%), tak u prvopachatelů (47,5%). U aktivní spolupráce otce je již vidět výraznější rozdíl, kdy pokud u recidivujících dětí otcové aktivně spolupracují, tak je to méně časté (40%) než u dětí prvopachatelů (60%). Obecně více je registrována spolupráce matek, a to i co se týče pasivní formy. Pasivní spolupráce ze strany matky byla uvedena v 8 případech recidivujících dětí a ve 12 případech dětí „prvopachatelů“. Poměrně četný byl výskyt nespolupracujících rodičů, a to ve 13 případech u respondentů recidivistů a ve 12 případech „prvopachatelů“. Bližší údaje znázorňuje následující kontingenční tabulka.

Výsledky uvedené v kontingenční tabulce nás tedy neopravňují s ohledem na velikost věcně významných rozdílů zamítnout vytyčený výzkumný předpoklad. Nedostatečný rozsah výběrového souboru je identifikován chí-kvadrát testem.

Ukazuje se tedy, že „více problémové“ děti, u kterých dochází k páchání kriminality opakovaně, se dostávají více mimo zájem samotných rodičů. Dá se říci, že rodiče takřkajíc nad nimi zlomili hůl. Pro činnost kompetentních sociálních institucí je to velmi alarmující zjištění. Podchytit zájem rodiny i v případech méně závažných problémů může být zprvopočátku zásadním a velmi složitým úkolem. V případě eskalace problémů u dítěte, a v mnoha případech v samotném rodinném prostředí, jde o situaci mnohem komplikovanější, vyžadující po všech stránkách profesionální přístup, v mnohém závislý na samotném poskytovateli sociální služby, na jeho osobní, sociální, profesní zralosti v zájmu efektivní podpůrné práce s rodinou.

Tab. 1 Spolupráce rodičů dětí s evidovanou kriminalitou s kompetentními subjekty

Spolupráce s rodiči, příp. jinými osobami mající vliv na výchovu dítěte * Výskyt recidivy

		Výskyt recidivy		
		Ano	Ne	
Četnost	Spolupráce s rodiči, příp. jinými osobami mající vliv na výchovu dítěte	Aktivně spolupracují oba	8	20
		Aktivně spolupracuje matka	21	19
		Aktivně spolupracuje otec	2	3
		Aktivně spolupracují jiné osoby	0	1
		Pasivně spolupracují oba (úcelově)	8	4
		Pasivně spolupracuje matka	8	12
		Pasivně spolupracuje otec	3	1
		Nespolupracují	13	12
Řádková procenta	Spolupráce s rodiči, příp. jinými osobami mající vliv na výchovu dítěte	Aktivně spolupracují oba	28.6%	71.4%
		Aktivně spolupracuje matka	52.5%	47.5%
		Aktivně spolupracuje otec	40.0%	60.0%
		Aktivně spolupracují jiné osoby	.0%	100.0%
		Pasivně spolupracují oba (úcelově)	66.7%	33.3%
		Pasivně spolupracuje matka	40.0%	60.0%
		Pasivně spolupracuje otec	75.0%	25.0%
		Nespolupracují	52.0%	48.0%

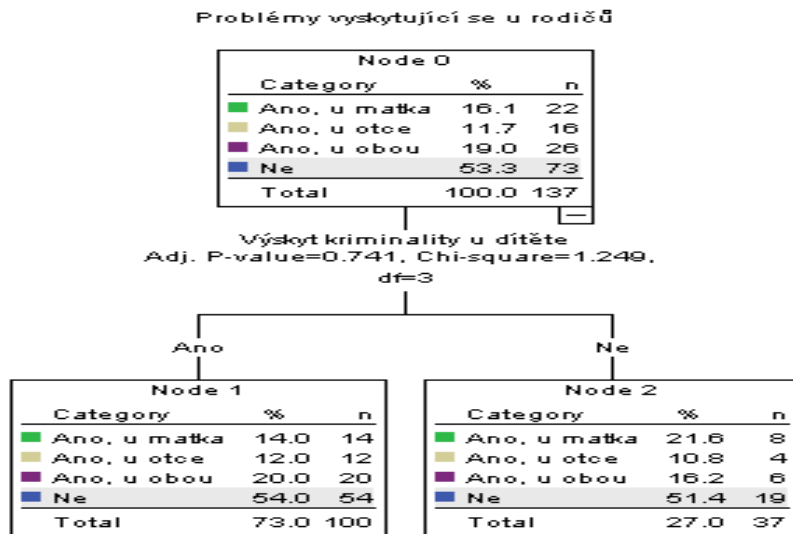
Zdroj: Vlastní výzkum autorky

Sanace rodiny není vhodná ve všech případech [13]detekce ohroženého, rizikového dítěte ze strany kompetentních orgánů. Absenci citové vazby ze strany rodičů k dítěti, jež může vyeskalovat v některých případech až v různé projevy syndromu CAN-týrání, zneužívání či zanedbávání dítěte lze považovat za moment, kdy je sanace rodiny v podstatě nevhodným, ne-li nepřipustným způsobem řešení. Zkoumána je též problémovost na straně rodičů, kdy se jako nežádoucí pro sociální práci s rodinou jeví případy různých typů závislostí za současného odmítavého přístupu k léčbě, dále přítomnost psychiatrických onemocnění rodičů a jejich negativního postoje ke spolupráci lékaře v rámci multidisciplinárního týmu. Problémem je též situace, kdy jsou rodiče částečně zbaveni způsobilosti k právním úkonům a blokují svým nesouhlasným postojem multidisciplinární spolupráci na řešení problému za účasti opatrovníka.

Problémovost na straně rodičů byla též ověřována v rámci prezentovaného výzkumného šetření. V této souvislosti s odkazem na etiologii kriminality mládeže jsme si vytyčili výzkumný předpoklad: **U dětí s evidovanou kriminalitou se objevují**

problémy na straně rodičů častěji než u dětí, u kterých kriminalita doposud evidována nebyla.

Ukazuje se, že v rámci výzkumného vzorku respondentů se souhrnně, bez bližší identifikace problémů, nějaké problémy vyskytly u 46,7% rodičů. Pokud se jednalo o dítě, u kterého již byla evidována trestná činnost, byla problémovost na straně rodičů zachycena v 46% (46 dětí). U dětí bez evidované kriminality u 48,6% (18 dětí).

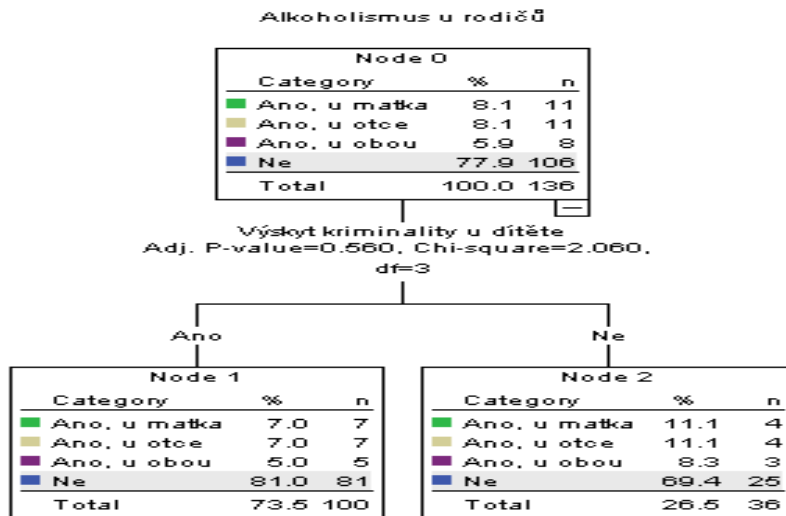

Obr. 3 Klasifikační strom - problémy vyskytující se na straně rodičů (Výstup z programu)

Zdroj: Vlastní výzkum autorky.

Výzkumné šetření bylo dále v ohledu sledovaných problémů na straně rodičů zaměřeno na bližší diferenciaci problémovosti samotných rodičů respondentů. Zvláště byl sledován výskyt alkoholismu, závislosti na nealkoholových drogách, psychické problémy u rodičů, jejich kriminalita či nezaměstnanost. Alkoholismus u rodičů respondentů byl uveden v 30 případech (22,1%). Budeme-li zvláště vyhodnocovat rodiče dětí s evidovanou kriminalitou, tak zde se alkoholismus ukázal v 19 případech (19%) a u rodičů dětí bez kriminality u 11 (30,6%). Problémy s alkoholem měli u sledovaného vzorku respondentů srovnatelně stejně jak matky, tak otcové. Věcně významný rozdíl se zde ukazuje na hodnotě 11,6%, kdy alkohol byl detekován nepatrně častěji u rodičů dětí bez výskytu kriminality, viz obr. 4.

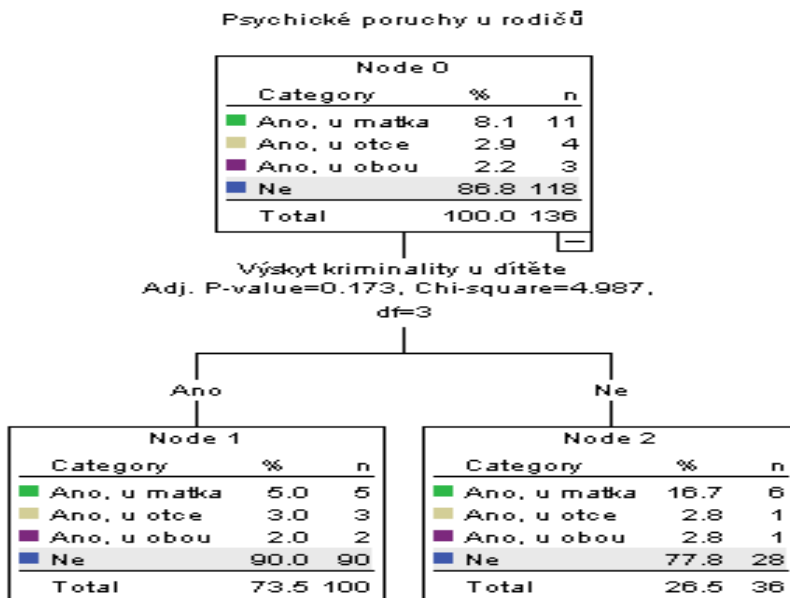
Taktéž závislost na nealkoholových drogách se u rodičů respondentů nevyskytovala v takové míře, která by umožňovala potvrzení vytyčeného předpokladu. Obecně u všech respondentů byla závislost identifikována ve 13 případech (9,6%), u rodičů dětí s kriminalitou v 8 případech (8%) a u rodičů dětí bez evidované kriminality v 5 případech (13,9%). Závislost na nealkoholových drogách se u sledovaného vzorku vyskytla častěji u matek.

Obr. 4 Klasifikační strom - alkoholismus u rodičů respondentu (Výstup z programu)

Zdroj: Vlastní výzkum autorky..

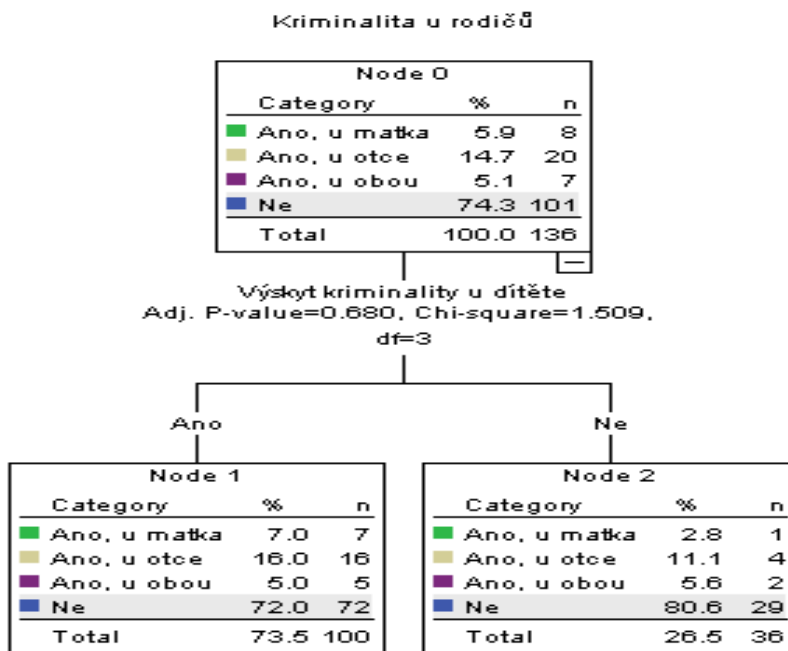
Nepatrně vyšší hodnoty byly zaznamenány u dalších sledovaných proměnných. Psychické poruchy byly uvedeny u 18 rodičů (13,2%), u rodičů dětí s kriminalitou v 10 případech (10%) a u rodičů dětí bez evidované kriminality v 8 případech (22,2%), viz obr. 5.

Obr. 5 Klasifikační strom - výskyt psychických poruch u rodičů respondentu (Výstup z programu)

Zdroj: Vlastní výzkum autorky.

Zajímavou proměnnou byla určitě kriminalita páchaná rodiči respondentů. Ta byla evidována v 35 případech všech respondentů (25,7%). U dětí, u nichž byla již evidována taktéž trestná činnost, to bylo u 28 rodičů (28%) a u dětí, u kterých kriminalita evidována nebyla, se rodiče páchající trestnou činností objevili v 7 případech (19,4%). Vyšší míra kriminality byla zaznamenána u otců dětí než u jejich matek, což konec konců kopíruje již zmiňovanou celkovou kriminální scénu, viz obr. 6.

Obr. 6 Klasifikační strom - Výskyt kriminality u rodičů respondentu (Výstup z programu)

Zdroj. Vlastní výzkum autorky.

Nelze tedy na tomto místě jasně říci, že děti se kriminalitě učí od svých rodičů. Že by zde nutně docházelo k tzv. „generačnímu přenosu“ tak, jak někdy bývá v kontextu s výkladem etiologie kriminality mládeže dáváno do souvislosti. U některých dětí kriminalita rodičů může sehrát rozhodující roli, ale řada dětí se kriminálnímu jednání učí právě mimo rodinné prostředí. Při výkladu etiologie kriminality mládeže je třeba brát v potaz působení několika rizikových faktorů současně, delikventní činnost rodinných příslušníků však nevyjímaje.

Nezaměstnanost a s tím spojený nízký socio-ekonomický status rodiny bývá taktéž uváděn jako prediktor kriminálního jednání. Nezaměstnanost u rodičů respondentů činila 27,9% (38), u rodičů dětí, u nichž se vyskytla kriminalita, to bylo v 27 případech (27%) a u rodičů dětí bez kriminality v 11 případech (30,6%). Vyšší výskyt nezaměstnanosti byl zaznamenán především na straně matky než otce. and acknowledgement and acknowledgement and acknowledgement and acknowledgement and acknowledgement.

Conclusion

Práce s rodinou v rámci resocializačního působení u delikventního dítěte naráží v praxi na mnoho úskalí a problémů. Jistá forma sociální práce (ať ji nazýváme sanací či jakkoliv jinak) je však přípustná. Při praktickém výkonu pak práce s rodinou nabývá rozličných podob a může přicházet ať již z řad profesionálů tak od proškolených dobrovolníků. Dlouhodobým problémem, na který je od řady odborníků stále více poukazováno, je však právě nedostatek odborného personálu, sociálních pracovníků – profesionálů, kteří jsou jedním ze základních elementů úspěšného resocializačního působení společně se spolupracujícími subjekty uvnitř rodinného prostředí. Nelze opomenout též absenci systému efektivní sítě podpůrných sociálních služeb, která zaměří svou pozornost též do oblasti systematické práce nejen se samotným dítětem, ale právě též s jeho rodinou a to především v případech, kdy lze kvalitní rodinné zázemí dítěte využít ve prospěch úspěšného resocializačního působení s cílem zapojení dítěte zpět do plnohodnotného, pokud možno bezkonfliktního způsobu života.

Pokud nebude ze strany kompetentních orgánů věnována zvýšená pozornost těmto problémům, můžeme predikovat zhoršující se situaci v oblasti recidivy sociálně patologických jevů u dospívající mládeže a ruku v ruce s tím související negativní dopady dotýkající se kvality života společnosti jako takové.

References

Books:

- [1] FIRSTOVÁ, J. *Závěrečná výzkumná zpráva „Systémová analýza rizik sociálnej reintegrácie prepustených z výkonu trestu odňatia slobody (ochranné výchovy, ochranného liečenia) – príspevok k prevencii recidívy /prípadne k bezpečnosti regiónov/*. Praha: Policejná akadémia Českej republiky v Prahe, 2015. s. 191 + prílohy.
- [2] DUNOVSKÝ, J. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986.
- [3] PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny*. Brno: Doplněk, 2000,
- [4] GIDDENS, A. *Sociologie*, Praha: Argo, 2001.
- [5] HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing, a. s. 2007.
- [6] JANDOUREK, J. Proces začleňování jedince do sociální skupiny. Osvojuje si normy dané skupiny, hodnoty, sociální role a další dovednosti či schopnosti. In: *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 220.
- [7] PEŠATOVÁ, I. *Sociálně patologické jevy u dětí školního věku*. Liberec: Technická univerzita, 2007.
- [8] PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*, Praha: Grada Publishing, a.s., 2012, s. 102.
- [9] MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2010 s. 12.
- [10] FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009, s. 140.

[11] BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny. Sociální práce s dysfunkčními rodinami*. Praha: Portál, 2008, s. 21-22.

Autori:

¹ **JUDr. PhDr. Jana Firstová, PhD., LL. M.** - Vysoká škola finanční a správní v Praze. Katedra trestního práva a kriminologie, e-mail: firstovi@seznam.cz, Česká republika